

САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ ПРОЦЕСА УРБАНИЗАЦИЈЕ КОЛУБАРСКОГ ОКРУГА

Зора Смиљанић[†]

Извод: Урбанизација, као кључни развојни процес присутан на територији Републике Србије, оставио је дубок траг и на подручју Колубарског округа. Интензитет и карактер овог процеса, односно просторно функционална организација и хијерархијски однос нодалних центара испитан је применом различитих анализа и компарацијом добијених података.

Кључне речи: Урбанизација, територија, становништво, насеље, центар.

Abstract: Urbanization, as a part of development in Republic of Serbia, left a deep track on a Kolubara's district. Intensity and character of this process is examined whit appliance of different analyses and comparison of gotten facts.

Key words: urbanization, territory, population, settlement, center.

УВОД

Колубарски округ заузима централни положај у западном делу Републике Србије, на контактної зони ободног дела Панонског басена, на северу, који му омогућава преко Војводине везу са Средњом Европом и северног обода Динарских планина на југу.

Границе територије округа се углавном поклапају са природним границама горњег и доњег дела слива реке Колубаре и делимично захватају сливно подручје Дрине и Западне Мораве. Округ обухвата територију сачињену од шест општина, и то: Ваљево, Лајковац, Љиг, Мионица, Осечина и Уб. По обухвату територије је један од најмањих округа, површина му је 2475 км², са мрежом коју чини 218 насеља, у којима живи око 200000 становника

Сам процес урбанизације се односи се на градове и њихова окружења, а сматра се значајним чиниоцем трансформације географске средине.

[†] Рецензију урадио проф. др Бранислав Дерић

Његове најизразитије одлике су:

- пораст градског становништва
- кретање радне снаге на релацијама: село - град
- трансформација физиономских одлика града и насеља у његовом окружењу.
- промене функционалних структура у комплексу град - околина
- ширење градског начина живота

Три основне компоненте процеса урбанизације су:

- демографска компонента, (или урбанизација људи) представља свеукупни демографски развој: природно и механичко кретање популације и промене демографских структура.
- функционална компонента урбанизације (или урбанизација људских активности) одређена функционалним капацитетом града и његовим утицајем на трансформацију околног простора
- физиономска компонента (или урбанизација простора) обухвата промене у територијалном развоју града. Физиономска компонента је изостављена обзиром на чињеницу да се она може сматрати последицом наведених компонената, односно да промене у демографској и функционалној структури резултирају и у великој мери одређују карактер и интензитет физиономских промена датог подручја.

ДЕМОГРАФСКИ ТОКОВИ И ПРОЦЕСИ

Ако посматрамо округ у целини, већ је пописом 1953 године утврђено да на његовој територији живи више од 200 000 становника. Тај број је благо растао до 1971 године, да би у следећем међупописном периоду дошло до нешто интензивнијег раста, када је остварен и максимум од 205 000. У последњем међупописном периоду забележена је стагнација, односно смањење броја становника на број који је утврђен још пописом 1953 године.

Градско становништво Колубарског округа константно расте од 1948 до 1991 године, с тим што је у последњем међупописном периоду примећено смањење интензитета овог процеса, што је

последица стишавања процеса урбанизације од осамдесетих година на овамо.

Највећи пораст бележи град Ваљево, чији повећан обим функција, потреба за већим бројем радних места и друге погодности које нуди, допринео је његовој привлачности за насељавање и све интензивнију концентрацију становништва.

Концентрација у осталих 5 општинских центара који постоје на територији која је предмет мога рада је такође присутна, али са далеко мањим призвуком алармантности и опасности од изазивања тежих последица или егзодуса гравитирајућег руралног подручја. Разлог томе је и неразвијеност функција и њихов неодговарајући обим за задовољавање потреба.

Правци популационе динамике у осталим насељима Колубарског округа, претежно сеоским, воде ка јакој укупној депопулацији. Наиме, од 1953 до 1991 број становника у сеоским насељима је смањен за 30 %.

Промене у укупном кретању и размештају становништва су праћене и његовим социо - економским преструктурирањем, које се манифестује континуираним смањењем учешћа пољопривредног у укупном становништву, и пољопривредно активног у укупном активном.

Наиме, као комплемент процеса урбанизације, јавља се процес деаграризације који подразумева напуштање пољопривреде од стране пољопривредног становништва коме је до тада то била једина активност и извор прихода.

Из података о учешћу градског и пољопривредног становништва у укупном се види да повећање градског становништва не прати у потпуности смањење пољопривредног, односно да прелазак становништва из пољопривредних у непољопривредне делатности не значи обавезно и њихов прелазак из села у град. Неусклађеност ових процеса, за последицу има две чињенице:

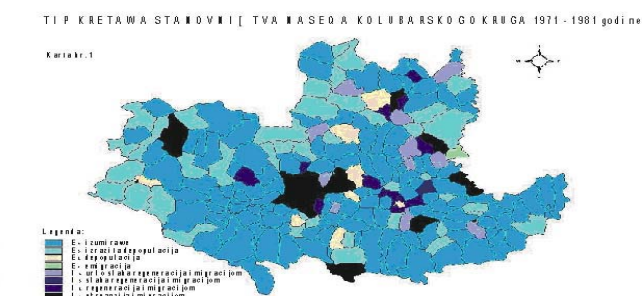
- неминовна трансформација сеоских насеља, која се манифестује кроз промену аграрног пејсажа, појаву угара, промена намене објеката пољопривредне економије итд.

- појава све интензивнијих дневних миграција на релацији село - град, које захтевају постојање разних врста инфра и супраструктура, што се може сматрати као додатна потешкоћа. Међутим, ако се посматра са становишта града, који је на тај начин

делимично растерећен, бар што се тиче потребе за стамбеном градњом, непоклапање места рада и места становања се може сматрати и предношћу.

ЗНАЧАЈ ПРИРОДНЕ И МЕХАНИЧКЕ КОМПОНЕНТЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАСТА

Промена броја становника појединих насеља, односно општина, директно зависи од односа између природне и механичке компоненте прираштаја, односно од разлике између броја умрлих и рођених на једној страни, и салда миграција, који представља однос усељеног и одсељеног становништва, на другој страни. Праћењем ових компоненти у два последња међупописна периода (1971-1981 и 1981-1991) и коришћењем модификованог Кларковог модела може се доћи до више интересантних и у извесној мери алармантних закључака, који су приказани на следећим картама.

Скица 1. Тип кретање становништва 1971.–1981.
Layout 1. Going of population 1971.–1981.

Скица 2. Тип кретање становништва 1981.–1991.
Layout 2. Going of population 1981.–1991.

Према овом моделу у периоду од 1971 до 1981 године, општина Ваљево има имиграциони (И1) тип кретања. Дакле, до осамдесетих година је у структури миграција становништва у општини Ваљево доминирало досељавање над иселавањем, те је овај простор бројно растао и концентрисао популацију. Остале општине су имале различите типове емиграционог карактера.

Од 80-тих година миграциона кретања према граду и општини Ваљево су ослабила, како услед погоршања економских и других услова тако и услед демографске исцрпљености села ове и суседних општина које су давало мигранте, што је резултирало стишавањем процеса урбанизације и деаграризације. На тој основи је у периоду 1981-1991 године општина Ваљево прешла у емиграциони тип. То значи да у деветој деценији овог века јачају емиграциона кретања из општине Ваљево и то углавном према развијенијим регионима Србије, посебно Београду.

Анализом компоненти кретања становништва општинских центара, као генератора процеса урбанизације, долази се до закључка да сви општински центри изузев Лајковца и Љига бележе пораст становништва како имиграцијом тако и позитивним природним прираштајем, с тим што у периоду 1971 – 1981 год. миграцијска компонента има већи значај.

Као последица чињенице да су, као што је већ речено, главни правци кретања становништва на територији округа из сеоских ка градским подручјима, посебно ка граду Ваљеву, и из слабије развијених ка развијенијим општинама, јављају се велике разлике између општинских центара на једној страни, и осталих насеља која се демографски празне, на другој страни. Генерално гледано, у сеоским насељима свих општина, тип кретања становништва, по Кларковом моделу је емиграциони Е4, што значи да насеља губе становништво уз негативан природни прираштај и негативан салдо миграције. Разлог смањења броја становника у овим насељима, у првом међупописном периоду је емиграција док се у следећем међупописном периоду утицај миграцијске компоненте смањује на рачун повећања утицаја природне компоненте.

Број насеља имиграционог типа кретања је врло мали, свега 13. То су углавном приградска насеља чију атрактивност појачава близина општинског центра. Нека од њих ће административно и територијално срасти са самим градом. У следећем међупописном

периоду повећава се број насеља која припадају типу Е4 на рачун смањења свих осталих.

Демографско пражњење руралних простора, изузев приградских насеља, насупрот концентрацији становништва у урбане центре и изазива многобројне негативне последице, како на једној, тако и на другој страни. Наиме, концентрација радно и репродуктивно способног становништва у градским насељима условљава развој већег броја функција, а повећан обим потреба досељеног становништва поспешује развој разноврсних делатности и услуга којима ће оне бити задовољене, што у целини доприноси развоју града. Међутим, у условима интензивног квантитативног раста насеља, постоји опасност од неусклађености и стварања јаза у односу на квалитативан раст. То за последицу може имати низ најразличитијих проблема, од оних који се тичу недостатка стамбеног простора и радних места, преоптерећености инфра и супраструктуре, до оних који доводе до смањења квалитета живота у граду и нарушавања квалитета животне средине. На другој страни одлив радно и фертилно способног становништва из сеоских насеља директно утиче на старење популације и смањење природног прираштаја, што даље доводи до слабљења функционалног капацитета насеља и одумирања појединих његових функција.

ФУНКЦИОНАЛНА КОМПОНЕНТА ПРОЦЕСА УРБАНИЗАЦИЈЕ

Функционална компонента процеса урбанизације анализирана је праћењем промена у структури делатности становништва.

Резултати анализа структуре делатности становништва користе се као поуздани индикатори при детерминацији просторно функцијских односа и веза, обзиром да је њеном променом изражена трансформација насеља.

На основу тога се могу донети закључци о улози појединих насеља у функционалној организацији простора.

Модел (табела 1) по коме се прате промене функцијских односа и веза заснован је на променама учешћа појединих сектора делатности у контингенту активног становништва које обавља занимање. По овом моделу идентификовано је девет типова насеља. Да би насеља припала одређеном функцијском типу морају задовољити одређене услове.

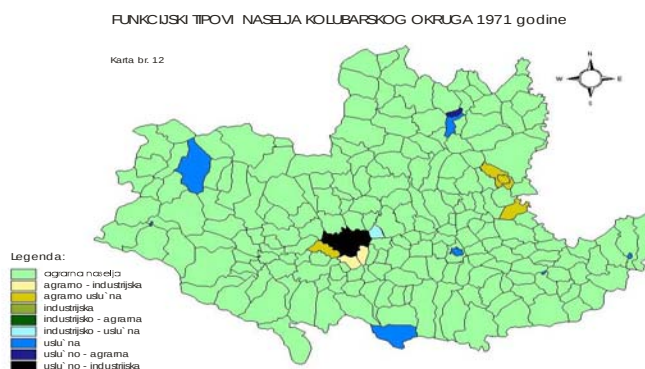
Табела 1. Промена функцијских односа

Tabele 1. Changes of function relations

Функцијски тип насеља	Услов
Аграрна	$I \geq 60\%$
Аграрно - индустријска	$I > II > III$
Аграрно - услужна	$I > III > II$
Индустријска	$II \geq 60\%$
Индустријско - аграрна	$II > I > III$
Индустријско - услужна	$II > III > I$
Услужна	$III \geq 60\%$
Услужно - аграрна	$III > I > II$
Услужно - индустријска	$III > II > I$

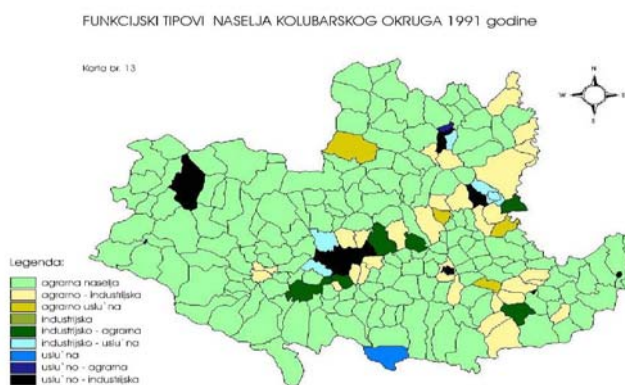
Извор: Модел је преузет из докторске дисертације Драгутина Тошића

Различит положај у функцијској типологији и функцијска припадност сваког насеља округа појединачно, као и њихов територијални размештај дат је на следећим картама.

Скица 3. Функцијски тип насеља 1971

Layout 3. Functional type of a settlements 1971.

Скица 4. Функцијски тип насеља 1991.

Layout 4. Functional type of a settlements 1991.

Поредећи однос појединих сектора делатности у активном становништву округа и његових општина у раздобљу од 1971 до 1991. године уочава се континуирано смањење учешћа делатности примарног сектора, интензиван раст учешћа секундарног сектора и нешто спорији раст учешћа делатности терцијарног сектора.

На територији округа, у посматраном периоду, евидентно је смањење броја искључиво аграрних насеља, на рачун повећања броја оних која припадају осталим функцијским типовима. 1971. године само ваљевска општина није била чисто аграрна.

У осталим општинама процентуално учешће запослених у примарном сектору, односно пољопривреди, и даље је водећи. Само је у општинама Лајковац и Љиг он мањи од 60 %, што их сврстава у категорију аграрно - индустријских, док су Мионица, Осечина и Уб и даље чисто аграрне општине.

У условима недовољне развијености функција рада у општинским центрима, сеоска насеља припадају функцијском типу аграрних насеља.

Према претходно наведеном моделу, по попису из 1971 године, већина сеоских насеља округа припада функцијском типу аграрних насеља, заправо само њих 16 на територији читавог округа је прешло у неку од следећих категорија. У општини Ваљево је 6 насеља вишег степена функционалности и то је једина општина у којој се назире почетак социо - економског преображаја села, и то махом приградских. У осталим општинама су углавном, сва насеља изузев општинских центара чисто аграрна, што сведочи о заиста великом броју запослених у примарном чиво аграрних насеља на једној страни и припадност општинских центара категорији најразвијенијих насеља по функцијској типологији, сведочи о присуству процеса поларизације и стварања дубоког јаза на релацији село - град, односно зачетка процеса екстензивне и стихијске урбанизације, која ће за последицу имати неконтролисан раст градских насеља и пражњење гравитирајућег руралног залеђа.

3. Интензитет и правци ширења процеса урбанизације на територији Колубарског округа

Степен урбанизације, односно урбани начин живота је тешко детерминисати без адекватних индикатора, а још теже изразити у квалитативном облику. Одређивање степена

урбанизације⁵ може се са довољном сигурношћу извршити праћењем следећих параметара:

- учешће активног пољопривредног становништва у укупном активном становништву
- учешће домаћинства без пољопривредног газдинства у укупном броју домаћинства појединих насеља
- учешће контингента запослених у активном становништву које обавља занимање

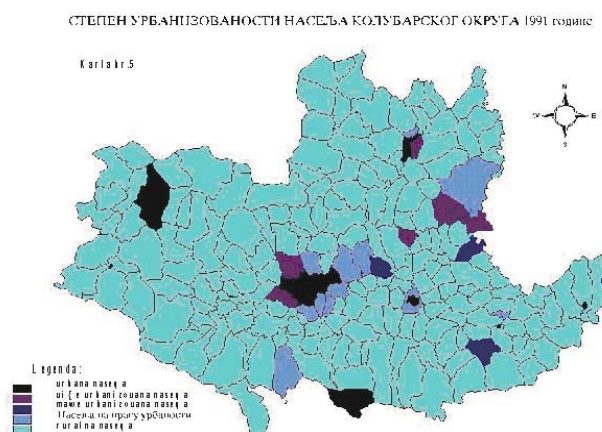
На основу ових параметара издвојено је пет група насеља, а њихов територијални положај дат је на карти број 2.

Табела 2. Модел за детерминацију степена урбанизације насеља
Table 2. Model for determination degree urbanization settlement

степен урбанизованости	пољопривредно активно стан. у укупном %	домаћинства без пољопривредног газдинства %	запослени у активном становништву које обавља занимање %
градска	< или = 10	> или = 70	> или = 70
више урбанизована	< или = 15	> или = 20	> или = 70
мање урбанизована	< или = 30	> или = 10	> или = 50
На прагу урбаности	задовољава два од три услова		
рурална	незадовољава два или сва три услова		

Извор: Модел је преузет из докторске дисертације Драгутина Тошића.

Применом наведеног модела у округу је идентификовано 10 градских насеља. Општински центри: Ваљево, Лајковац, Љиг, Мионица, Осечина и Уб, као и насеља Дивчибаре у општини Ваљево и Белановица у општини Љиг имају статус градских насеља по управно - административном критеријуму, док насеље Пецка у општини Осечина и насеље Горић у општини Ваљево имају атрибуте урбаног насеља по социо - географском критеријуму.

Скица 5. Степен урбанизованости насеља
Layout 5. Level of urbanization in a settlements

Обзиром да се округ одликује високим степеном концентрације урбаног становништва у ваљевској општини, у односу на остале општине, нагласак ће бити стављен на анализу утицаја њеног градског насеља на урбанизовање околине. Сва остала градска насеља имају врло слабе утицаје на позитивну социоекономску трансформацију околних насеља. То су урбанизоване енклаве у аграрном и руралном окружењу настале локалном концентрацијом становништва и градских функција. Оне се са развојем функција рада за сопствено и становништво околних насеља базираним на индустријализацији, трансформишу од ранијих трговинско - занатских и управно управно - административних општинских центара у насеља градских атрибута.

Утицаји општинског центра Осечина, који ни до последњег пописа није стекао статус градског насеља, на позитивну социо - економску трансформацију околине су занемарљиви, обзиром да су сва остала насеља изузев насеља Пецка, према наведеном моделу, рурална.

Општински центар Мионица је тек пописом 1991 забележен као градско насеље и његов утицај се осећа само у непосредном окружењу. Наиме, у овој општини само још насеље Мионица село не спада у категорију аграрних већ у групу насеља која су на прагу урбаности.

Општински центар Уб има дужи континуитет градског насеља али га то није учинило значајнијим иницијатором преображаја околних насеља, обзиром да су само још насеља Трњаци и Богдановица не аграрна. Како је насеље Трњаци приградско, у њему се јаче осећају утицаји градског насеља, па је по наведеном моделу у групи више урбанизованих насеља, док је насеље Богдановица тек на прагу урбаности.

У општини Љиг, осим градских, само још два насеља не припадају категорији руралних. Насеље Милавац је на прагу урбаности обзиром на чињеницу да већи део становништва чине Роми, чије су породице махом без пољопривредног газдинства, па је стога мање заступљена запосленост у пољопривреди. Насеље Кадина Лука је у групи мање урбанизованих, захваљујући близини градског центра као и Ибарске магистрале.

Утицаји општинског центра Лајковац, које такође има дужи континуитет градског насеља, су за нијансу израженији у односу на претходно наведене општинске центре. Наиме, у шест насеља општине су заступљени атрибути урбаности различитог интензитета. Више урбанизована су насеља: Лајковац село, захваљујући непосредном утицају градског насеља, приградско насеље Рубрибреза, из истог разлога, и насеља: Ћелије уз Ибарску магистралу и Словац уз пругу Београд - Бар а и као погранично место према општини Ваљево. Атрибути урбаности назиру се још у насељу Јабучје које је на прагу урбаности, и насељу Прњавор које је мање урбанизовано.

Ваљево. Позитивна социо - економска трансформација изражена ширењем урбаности из градског насеља највидљивија је у насељима која се са њим граниче. Поједини делови им постепено морфолошки срастају са градом и добијају одлике урбано - руралног континуума. То су насеља: Горић које је по степену урбанизованости градско, Седлари и Рађево село, која су више урбанизована и насеља: Грабовица, Попучке, Беошевац, Петница, Бујачић и Дегурић, која су тек на прагу урбаности. У насељима Дивци и Лукавац, која не спадају у групу приградских, такође се осећа утицај процеса урбанизације, захваљујући њиховој доброј саобраћајној повезаности са околином, као и у насељу Дивчибаре које је још пописом 1981 забележено као градско. Иницијални фактор развоја овог насеља био је туризам: излетишни, викенд, екскурзиони, рекреативни

итд, који је имао све предуслове за развој обзиром на чињеницу да је насеље релативно близу већем броју градских насеља а пре свега Београду.

Компарацијом карата о функцијској трансформацији насеља са картом о степену урбанизованости насеља уочава се:

- велика аналогија у размештају зона које обједињују насеља вишег степена функцијске трансформације са размештајем зона вишег степена урбанизованости и обрнуто, поклапају се подручја која обухватају слабо урбанизована или неурбанизована, и насеља слабијег функцијског преображаја.

- најинтензивнији преображај су имала насеља у пољу утицаја града Ваљева, што је у складу са његовим положајем у просторно функцијској организацији округа.

ХИЈЕРАРХИЈА НОДАЛНИХ ЦЕНТАРА

На основу урађених анализа може се закључити да се у округу развио двостепени хијерархијски однос.

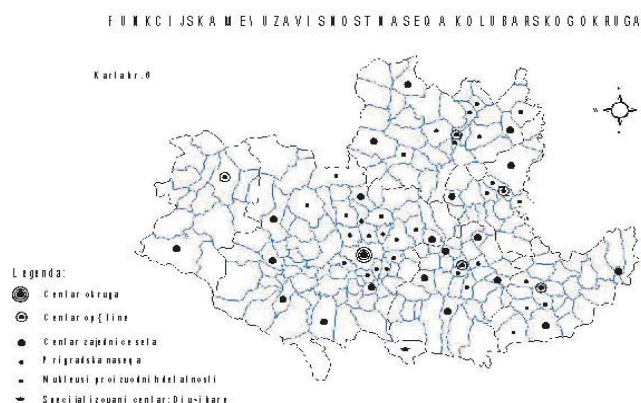
У највишој хијерархијској равни је град Ваљево, центар округа. Територијални домет деловања његових функција најјачи је у мрежи околних, најближих приградских насеља и у три друга општинска центра (Мионица, Осечина и Љиг)

У другој хијерархијској равни су остали општински центри, који и поред осетнијег развоја у новијем периоду, нису у могућности да својим функцијама у довољној мери партиципирају у развојним процесима округа, обзиром на њихов инфериоран однос према граду Ваљеву.

На територији округа независно од дефинисаног хијерархијског нивоа насеља, издвојена су и специјализована насеља која имају битну улогу не само у границама округа него и у границама републичког значаја. То су туристички центри: Дивчибаре, у општини Ваљево и бања Врујци у насељу Горња Топлица - Ракари, у општини Мионица.

Дакле, обзиром да је на територији округ евидентан процеси функцијско демографске поларизације са израженом разликом између града Ваљева и околног простора, неопходно је у циљу постизања равномернијег развоја подстицати развој градских насеља односно општинских центара који ће тако да остваре противтежу поларизационим утицајима Ваљева,.

Како на територији округа тако је и на територији сваке општине појединачно присутан процес функцијско демографске поларизације са израженом разликом између општинског центра и осталих насеља (карта 3).

Скица 6. Функцијска међузависност
Layout 6. Functional dependents

У планирању код нас је заступљен приступ да се равнотежа на овој релацији постиже развојем центара заједнице села.

На основу одређених критеријума на територији округа је идентификовано 26 центара заједнице села чији је територијални размештај дат на карти број 6.

Међутим за уравнотежен развој овог простора и заустављање процеса деградације сеоских насеља неопходно је превазилажење чисто декларативног залагања за ревирализацију села. Односно требало би прећи са досадашње праксе лоцирања извесног броја објеката неопходних свакодневној услузи у свако село на развој инфраструктуре, посебно саобраћајне чиме би свако село било директно повезано са општинским центром. На тај начин би се подстакло и развој општинских центара јер би већем броју становника постале доступне услуге које он нуди. Тако би они могли заиста постати успешан фактор противтеже како поларизационом утицају града Ваљева, тако и поларизационом утицају градова размештених ван територије Колубарског округа.

ЗАКЉУЧАК

Компарацијом добијених резултата анализе демографских токова и процеса присутних на територији округа са резултатима анализе промена у структури делатности активног становништва, односно са резултатима анализе степена урбанизованости насеља округа дошло се до следећих закључака о просторно - функционалној организацији и хијерархијском односу нодалних центара, односно интензитета и карактеру процеса урбанизације на овој територији:

- посматрано у целини подручје које је предмет рада по свим обележјима припада секундарној фази урбанизације. Наиме, по последњем попису степен урбанизације округа износи 36%, а степен деаграризације 64%. Вредности ових података остављају могућност да се пописом 2001 године евентуално утврди прелазак у терцијарну фазу, обзиром да се свака фаза процеса урбанизације одвија брже од претходне. Наиме, за пресудно убрзање овог процеса довољна критична маса је 1/3 становништва ван пољопривреде и око 1/4 удела градског у укупном становништву. Тек када се преко половине становништва запосли ван пољопривреде, а тој прекретници приближи и удео градског становништва, створиће се критична маса потребна за сазревање процеса урбанизације. Подаци са територије округа говоре да знатно смањење контингента пољопривредног становништва није резултирало довољним повећањем удела градског становништва у укупном, што сведочи о неусклађености процеса деаграризације на једној страни и процеса урбанизације на другој.

У ову слику се не уклапа само центар округа односно град Ваљево, који је у терцијарној фази процеса урбанизације, у којој се ширењем урбаности из његовог језгра трансформишу околна насеља стварајући периурбани прстен. Дифузија урбаности и трансформација насеобинско географске структуре у насељима која су у пољу његовог утицаја последица су кумулације функција и јачања веза на релацији град - околина.

Дакле, главни носилац и регулатор територијално - интеграционих процеса на територији округа је град Ваљево уз садејство са осталим њему функцијски подређеним и комплементарним општинским центрима, чији је значај у

усмеравању кретања становништва и материјалних добара далеко мање изражен, али ипак евидентан. Наиме, сваки од њих представља мањи или већи пол привлачења, концентрације и дивергенције просторно - функцијских односа и веза, на основу чијих интензитета, смерова и територијалног домета се успоставља поље њиховог утицаја.

Без обзира на присутност процеса индустријализације и урбанизације, који су подстицали концентрацију становништва у општинским центрима, они нису резултирали израженијом поларизацијом у систему насеља округа, изузев Ваљева. Зато је у циљу спречавања интензивирања овог процеса, а у складу са циљевима просторне организације и развоја мреже центара који су истакнути у Просторном плану Републике Србије, и на територији Колубарског округа неопходно подстицати развој оних центара који ће обезбедити равномернији и усклађенији развој мреже насеља округа. У том смислу треба афирмисати оне градове који могу да остваре противтежу поларизационим утицајима Ваљева, да утичу на развој неразвијених подручја, да омогуће рационалну просторну организацију привредних веза у мрежи центара и да подстакну развој приградских насеља. Јачање неразвијених општинских центара, секундарних центара и центара заједнице села допринеће усклађенијем развоју мреже насеља на територији округа.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Вељковић А., Јовановић Р., Тошић Б. (1995):** Градови Србије - центри развоја у мрежи насеља, Београд.
2. **Вреск М. (1990):** Град у регионалном и урбаном планирању, Загреб.
3. **Вреск М. (1990):** Основе урбане географије, Загреб.
4. **Перишић Д. (1985):** О просторном планирању, Београд.
5. **Просторни план Републике Србије (1996):** Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд.
6. **Ранчић М. (1980):** Статистика становништва, Београд.
7. **Регионални просторни план подручја Колубарског округа погођеног земљотресом, књига 1 (1999):** Аналитичко документациона основа плана, Институт за архитектуру и урбанизам Србије и Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд.
8. **Регионалног просторног плана подручја Колубарског округа погођеног земљотресом, Нацрт плана (2000):** Министарство грађевина Републике Србије, Београд.

9. **Стаменковић С., Бачевић М. (1998):** Географија насеља
10. **Тошић Б. (1999):** Докторска дисертација, Београд.
11. **Тошић Б. (1996):** Насеља Подрињско - колубарског региона, Београд.
12. **Тошић Д. (1999):** Докторска дисертација, Београд.
13. **Тошковић Д. (1997):** Увод у просторно и урбанистичко планирање, Београд.

ACTUAL TENDENCY'S PROCESS URBANIZATION OF KOLUBARA'S DISTRICT

– Summary –

Main bearer in these processes in Kolubara's district is city of Valjevo, while others subordinate commune centers. Expansion of urbanization from these points make other settlements transform, and by that they make periurban ring which goes with town. As a result of this process we are getting demographic emptiness of rural background and polarization in district settlements.